

נהורא דשמעתתא

סקידה מקיפה של סוגיה הלכתית

הרב מנחם אדלר - בית המדרש אש התורה - מודיעין עילית

השלכות מעשיות בדיני מעמיד הסכך

מבוא: 'מעמיד הסכך' היינו כל דבר שהסכך נסמך עליו שלא יפול, בין מה שמונח **תחתיו** והסכך נשען עליו, בין מה שמונח **עליו** ומכביד שלא יעוף, או דבר התופסו שלא יעוף ברוח, כאזיקון, חוט, וכדו'. (שר"ע תרכ"ט ז).

דין מעמיד ו'מעמיד דמעמיד' וחומרת 'מעמיד באמצע'

הקשר משמש כמעמיד לסכך ומסגרת המתכת נעשית 'מעמיד דמעמיד'

פסול מעמיד: לכתחילה, אין להשעין את הסכך על גבי דבר הפסול לשמש בעצמו כסכך, כגון מסגרת מתכת וכדו'. כמו כן, אין לתפוס את הסכך שלא יעוף ברוח באמצעות דבר הפסול לסכך בו, כגון אזיקון פלסטיק. אך **בדיעבד**, מותר להשתמש בסוכה שנבנתה עם מעמיד פסול.¹ [אך ראה להלן בדין 'מעמיד באמצע' שיש אופנים שלדעת כמה פוסקים פסול גם **בדיעבד**].

כשרות מעמיד דמעמיד: כל זה בנוגע ל'מעמיד', שהסכך נשען עליו **ישירות**. אך כאשר הסכך נשען על מעמיד כשר, מותר **לכתחילה** להשעין את המעמיד הכשר על מעמיד פסול (תמונה 1), שלא אסרו 'מעמיד דמעמיד' (שר"ע תרכ"ט ח, מג"א, גר"א, משנ"ב, וכל הפוסקים. אולם החזו"א (קמ"ג ב) מחמיר בזה). [אך ראה להלן בדין 'מעמיד באמצע' שיש אופנים שלדעת כמה פוסקים פסול **בדיעבד** גם 'מעמיד דמעמיד'].

מתי נחשב הפסול ל'מעמיד דמעמיד'?

דעת פוסקים רבים (גרי"ש סוכה כא, מנח"ש ב נה, ובהלכות ע"מ קלד, ועוד) שכדי להחשיב את מסגרת המתכת 'מעמיד דמעמיד', צריך שהסכך ישען על המעמיד הכשר באופן שאם ינטל הכשר **הסכך יפול**. אך אם כאשר ינטל הכשר עדיין יעמוד הסכך ע"י המעמיד הפסול, נחשב הפסול 'מעמיד' ממש, ולא 'מעמיד דמעמיד'. שהרי הכשר אינו 'מעמיד' אלא 'מגביה' בעלמא.

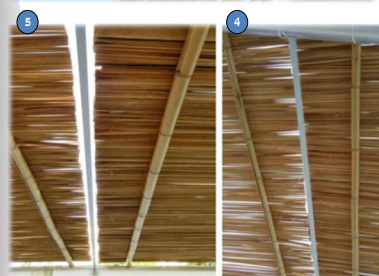
על כן יש לזהר בסכך הגדול משטח הסוכה, שלא יהיה בולט מכל הצדדים כך שיוכל להישען על מסגרת המתכת גם בלי הקרשים (תמונה 2). אלא יסיט אותו, שאם יוציאו את הקרשים **יפול**.

אך יש מקילים שמספיק שיהיה ניכר שמונח על הכשר ואינו מונח ישירות על המעמיד הפסול נאור לציון (חד כד ח). תשובות והנהגות (סוכות ע"מ קנ), וכך דייקו הגרי"ש והגר"ש (ה"ל) מדברי החזו"א, אלא שחלקו על זה).

חומרת 'מעמיד באמצע': דעת כמה פוסקים², שכל הקולא במעמיד דמעמיד, היא דוקא כשהמעמיד הפסול נמצא **בצד הסוכה**, באזור הדפנות. כגון שה'לייסטים' התופסים את הסכך קשורים באזיקון מן הצד (תמונה 3). או שה'לייסטים' שהסכך מונח עליהם, נשענים **בקצה שלהם** על מסגרת מתכת (תמונה 1). אך כאשר המעמיד הפסול נמצא **בתוך חלל הסוכה, באזור הסכך**, אפילו 'מעמיד דמעמיד' **פוסל לעיכובא**.

ואף שלמעשה נקטינן שאין אופן שמעמיד פוסל לעיכובא³, מכל מקום **לכתחילה** יש להזהר בכך. ונפקא מינה רבתא בזה, שגם מי שאינו מחמיר לעשות 'סוכת חזו"א', ומשתמש **באזור הדפנות** בחיבורים של מתכת, כדעת המשנ"ב להתיר לכתחילה 'מעמיד דמעמיד', עדיין ראוי לו להמנע משימוש באזיקונים וכדו' **בתוך הסוכה באזור הסכך**, גם באופן הנחשב מעמיד דמעמיד, מאחר ויש סוברים שגם המשנ"ב מודה בזה.

ועל כן, אם רוצה לקשור באזיקון את הקורה המונחת מעל הסכך עם הפרגולה שתחת הסכך, גם אם מקפיד שלא יתפוס האזיקון את הסכך עצמו [שלא יחשב מעמיד, אלא מעמיד דמעמיד], ע"י שמעביר את שני קצוות האזיקון באותו ריוח בין קני הסכך [בצורת 8] ותופס עם האזיקון רק את הפרגולה והקורה שמעל הסכך. עדיין יש בזה חיסרון לפוסלים מעמיד דמעמיד באמצע. ועל כן ראוי לבצע את הקשר מן הצד, או ע"י חוט הכשר למעמיד.

ומצוי מאד ענין זה בסוכות הגדולות של 'סוכה לנצח' העשויות שלד מתכת, שבסוכות הקטנות יש רק מסגרת מתכת **סביב**, אך בגדולות יש פס מתכת תומך גם **באמצע** הסוכה.

ועל כן יש לשים לב שלא להשעין עליו את הסכך (תמונה 4), אלא להרחיקו מעט ממנו, שלא ייחשב 'מעמיד פסול באמצע' (תמונה 5).

¹ משני תרכ"ט כ"ב ושעה"צ סקמ"א, בשם שר"ע הרב, דרך החיים, חיי אדם ובגדי ישע. ועי' ארחות רבינו (ח"ג ע"מ ר) שאף אם מתארח בלילה הראשון בסוכה עם מעמיד פסול, אין צריך לשוב ולאכול כאת בסוכה שאין בה מעמיד פסול. ועי' גם בחוט שני (ע"מ רט) שפעם אחת שלא הספיק המקום והיה ציבור גדול הורה החזו"א לסכך על מעמיד פסול.

² מאמר מרדכי (תרכ"ט ז), ערוך השלחן (שם יח), שפת אמת (כ"א), קה"י (סוכה יח) וחוט שני (סוכות ע"מ ר), הלכות חג בחג. ובקה"י וחוט שני מחמירים למעשה יותר מהמאמר מרדכי הערוך השלחן והשפ"א. שהם החמירו דוקא בגונא שהמעמיד **הפסול** עצמו, דהיינו המתכת, מונח באמצע הסוכה, משא"כ כשהמעמיד הפסול מן הצד אין להחמיר, כאשר מפורש בפשטות בדברי השר"ע (תרכ"ט ח), דמותר לחבר את הכלונסאות שהסכך עליהן בתידות ברזל מן הצד.

אך הקה"י והחוט שני מחמירים ט"פ, דכל מה שבאזור הסכך רואין אותו כחלק מהסכך, ובענין שלא יהיה מונח על מעמיד פסול **אפילו מן הצד**. ועל כן לשיטתם גם ה'לייסטים' שמעל הסכך וגם הפרגולה שתחתיו, אפילו שאינם מונחים לשם צל, כיון שהם נמצאים באזור הסכך **ואולם אותם כחלק מן הסכך ואסור שיהיו מונחים על מעמיד פסול**, אפילו בקצה שלהם שבצד הסוכה. ומה שמפורש בשר"ע להיתר, נדחקו לפרש דמירי שהכלונסאות מונחות לגמרי **על הדופן**, ולא מונחות לרוחב הסוכה מדופן לדופן, ועל כן אינם נידונים כחלק מהסכך ומותרים להיות על מעמיד פסול.

אולם כבר השיגו על דבריהם, שמשתיימת הפוסקים לא משמע שפירשו כך דברי השר"ע. וגם עיקר מה שהוכרחו לחידוש זה הוא ליישב דברי המג"א שהתיר מעמיד דמעמיד מקושיות החזו"א (קמ"ג ב'), דכל מעמיד דמעמיד הרי הוא מעמיד, כיון שהמעמיד העליון הוא מכלל הסכך. ולזה כתבו ליישב דאכן מודה המג"א כשהמעמיד העליון נמצא באמצע, מטעמא דהחזו"א, וכל מה שהתיר מעמיד דמעמיד העליון מן הצד. אך אין הכרח ליישב דברי המג"א באופן זה, שכן האחרונים דחו קושיות החזו"א באופן אחר, דכל שלא הונח לשם צל אינו מן הסכך. ועוד, דאינו מן הסכך כיון שמונח על מעמיד פסול ואינו ראוי לסכך כך. ועי' מנחת שלמה (סוכה ה) והערות להגרי"ש (סוכה כ"א) ועוד. ולפי"ז אין הכרח להידחק ולפרש דברי השר"ע שלא כשתיימת הפוסקים.

והנה הגם שיש חומרא בשיטת החוט שני והקה"י **בתוכן** האיסור, יש קולא בשיטתם **בחומרת** האיסור, שנקטו כן בדעת המג"א דאיסור מעמיד הוי רק **לכתחילה**. אולם המאמר מרדכי הערוה"ש והשפ"א, אם כי מקילים בתוכן האיסור, וכמשנ"ז, מ"מ יש חומרא בשיטתם **בחומר** האיסור. שהם נקטו בדעת השר"ע דמעמיד ומעמיד דמעמיד פוסלים **לעיכובא** כשהן באמצע מותרים לכתחילה מן הצד (ולדידהו מן הצד גם מעמיד גמור שרי), ודלא כמג"א דהוי רק איסור לכתחילה. כך שיותר יש לחוש לשיטתם דהוי לעיכובא, מאשר לשיטת החוט שני והקה"י, שגם לדידהו אינו לעיכובא (וגם לא כתבו כן אלא לחומר קושיות החזו"א על המג"א, וכמשנ"ז. ובה"ל חג בחג (ע"מ קצא בהערה) האריך להוכיח כשיטת הקה"י, אך כבר דחו ראיותיו (עי' דברות מנחם סוכה, שיעור הגרי"מ רובין שבת שובה תשע"ג, וספר הסוכה ח"ב בבירורים).

³ דברי המאמר מרדכי הערוה"ש והשפ"א שפוסל לעיכובא נאמרו כביאור נוסף בדעת השר"ע מלבד ביאור המג"א שנקט כוותיה המשנ"ב, ועל כן כדבריהם בדאי לא נקטינן להלכה. אך דברי הקה"י והחוט שני נאמרו בדעת המג"א שנקטינן כותיה להלכה, שגם הוא מודה לאסור לכתחילה מעמיד דמעמיד באמצע, וכך האריך ליישב בה"ל חג בחג.

פסולי סכך שנאמרה בהם גזירת מעמיד

פסול מעמיד נאמר בכל פסולי הסיכוך (משני"ב תרכ"ז י"ז). אך דוקא בפסולים דאורייתא, ולא בפסולי סכך מדבריהם [שעיקר גזירת מעמיד מדבריהם, ולא גזרו גזירה לגזירה]. מטעם זה מותר לסמוך את הסכך על הדפנות (תמונה 6), הגם שהן רחבות מד' טפחים ופסולות מדרבנן משום 'גזירת תקרה'.

ג' פסולי תורה שיש בהם גזירת מעמיד:

א. מחובר לקרקע: כגון ענפי אילן מחובר (משני"ב תרכ"ז י"ז). אולם דבר שהיה תלוש וחיברו אח"כ, נחשב כתלוש (פמ"ג תרכ"ט א"א י"א), ולכן 'פרגולה' המחוברת בבנין אינה נפסלת למעמיד משום 'מחובר'.

ב. אין גידולו מן הארץ: כל שאינו מן הצומח, כגון העשוי פלסטיק, איזוקונים, חוטי ניילון וכדו'. או עשוי זכוכית. וכן העשוי מאלומיניום, ושאר מתכות (ט"ז תרכ"ט ד' בשם הבי"ט), כגון שלד מתכת של 'סוכת נחלים', מסגרת אלומיניום של תריסים, מעקה המרפסת, וכדו'.

ומכל מקום מותר לסמוך הסכך על קיר אבן או בטון, הגם שאין גידולו מן הארץ, מפני שאין דרך לעשות סיכוך עראי מאבן, ועל כן לא גזרו בו (ר"ן סוכה כ"א). מטעם זה מותר גם להניח אבן בודדת על הסכך, להכביד עליו. שלא גזרו מעמיד באבנים (שבת הלי"ט ק"א). אכן, מסגרות מתכת של מרפסת סגורה או מסילות מתכת של גגון נפתח (תמונה 7), גם כשהם קבועים ומחויברים לבנין, פסולים למעמיד.⁵

ג. דבר המקבל טומאה: בכלל זה גם המקבל טומאה מדרבנן (משני"ב תרכ"ט כ"ה). בשונה משאר פסולים דרבנן שאין בהם גזירת מעמיד. כגון חוט פשתן טווי ושזור, המקבל טומאה. **ברגים או מסמרי מתכת:** דעת הפמ"ג שפסולים למעמיד, מפני שאין גידולו מן הארץ (משב"ז ס"ט תרמ"ג), וכך כתב החו"א (קמ"ג א). אך יש שהקילו בזה, מפני שאינם ניכרים⁶ (מנחת שלמה סוכה ס"ה, הערה 22). אור לציון (ח"א מא), ועל כן כתבו שגם הנוהגים כחז"א להחמיר במעמיד דמעמיד אין צריכים להמנע מלהשתמש בהם (אול"צ. וכו"כ במועדים וזמנים ח"א סי' פ"ב, שלכן כל הגדולים לא נמנעו מלהשתמש במסמרים. וכתב הגרי"מ רובין (שבת תשובה תשע"ג) דאם נקבל הקולא במסמרים ניתן להשתמש בפרגולה מחוברת בברגים גם אם נחוש לחז"א, ומה שיש בתחתיתה טס מתכת, הרי משמש 'מעשה קרקע', וכשר גם לחז"א.

פרגולה נחשבת מעמיד כשר: העשוי ממין כשר, אלא שפסול לשמש כסכך במצבו הנוכחי.

כגון משום תעשה ולא מן העשוי, או שלא הונח לשם צל, אין בו פסול מעמיד (משני"ב תרכ"ז י"ז). מטעם זה 'פרגולה' אין בה פסול מעמיד גם אם לא נעשתה לשם צל, אלא על דעת שיניחו עליה קירוי פלסטיק קבוע⁷. כמו כן מטעם זה, סכך המונח למעלה מעשרים, אינו נחשב מעמיד פסול (חו"ט שני עמ' ריא, מנחת שלמה סוכה טו).

העשוי לחיזוק בעלמא - לא נחשב מעמיד:

הסכימו הפוסקים דמעמיד נקרא רק כשבלעדיו הסכך יפול. אך כשאינו עשוי אלא לתוספת חיזוק, אין בו שם מעמיד כלל, ומותר להשתמש בו לכתחילה אפילו כשהסכך מונח עליו ממש.

דוגמא: סכך העומד ברוח מצויה⁸ מצד עצמו או ע"י מעמיד כשר. מותר להוסיף ולתופסו באיזוקן כדי שלא יעוף ברוח שאינה מצויה. ונחלקו הפוסקים במקרה כזה, בשעה שיש בפועל רוח שאינה מצויה, אם באותה שעה יש בה פסול מעמיד (בצל החכמה ח"ה סי' מד. ומ"מ גם לדידה לא אמרין בשוך הסערה שהסכך פסול משום תולמיה, כיון שגם בשעת הסערה לא חל פסול בגופו). או שגם בשעת הסערה הוא כשר לכתחילה, שגזירת מעמיד אינה נמדדת כל רגע ורגע אלא בשעת הסיכוך (הגרי"מ רובין, שיעור שבת שובה תשע"ג). וכע"ז כתב החו"א (קמ"ג א) בנוגע למסמרים בדפנות, שאין מסמר נידון כמעמיד דמעמיד פסול, אלא כשבלעדיו הדופן נופלת.

אם ההיתר 'חיזוק בעלמא' תלוי בסדר קדימה: דעת החוט שני (עמ' ר"ב) דההיתר בפסול שבא לחיזוק, הוא דוקא כשהקדים והעמיד תחילה במעמיד כשר, ורק אחר כך הוסיף פסול לחיזוק. אך אם הקדים והעמיד בפסול, לא יועיל שיוסיף אח"כ מעמיד כשר. אולם דעת שבת הלי' והגרי"מ שפירא שאין חילוק בזה, וגם אם הניח תחילה בפסול, כל שכעת אין צורך בהעמדתו הסוכה כשירה לכתחילה (מנחת איש חג ומועד, עמ' קפ"ה הע' 103). ויש שצידדו לחלק בזה בין דפנות לסכך, מפני שהכל תלוי בשעת הנחת הסכך, שכשהונח על מעמיד פסול, לא יועיל להוסיף מעמיד כשר. משא"כ כשהוסיף מעמיד כשר בדפנות קודם הנחת הסכך, ובשעת הסיכוך יש לו ב' מעמידים שאחד מיותר, בזה לא איכפת לן בפסול כיון שיש לו גם מעמיד כשר (הגרי"מ רובין, שבת שובה תשע"ג).

⁴ ביאור הגרי"מ ריש סי' תר"ל, וביאור"ל שם בשם הריטב"א. ובחז"א (קמ"ג ב) מבואר שפסול גם בדבר שפסולו מדבריהם, אך במנחת איש נקט דלמעשה גם החז"א מתייר, וכך מבואר בחוט שני. ויש הכרח לזה, דאל"כ מדוע לא נפסול סוכת חז"א שאין בה שמץ ברזל מפני שדפנותיה הן מעמיד דמעמיד, ופסולות מדרבנן משום גזירת תקרה.

⁵ שבת יצחק (ח"ג ט ד) בשם הגרי"מ, סוכה כהלכתה (פ"ה הע' כ), מנחת יצחק (ד מה), ספר הסוכה (ח"א עמ' רכ"ד). [ואולם בהליכות שלמה (תשרי עמ' קלב) מובא, דכיון שהמתכת מחוברת לבנין הרי"ל ככותל. אך הדבר שלמה עמ' קפ"ו מעדני שלמה עמ' קפ"ו משמש ג"כ דעת הגרי"מ להיפך, דלא כמניה שנדחק]. ובה"ל חג בחג (סוכה, עמ' קצ"ד הע' ז) הוכיח כן גם מדברי החז"א, שדן לפסול קיר בטון משום מעמיד כיון שמכיל חישוקי ברזל, ומסיק להקל כיון שעיקר הקיר בטון וגם אין הברזל ניכר. הרי מפורש בזה שאם הברזל היה ניכר ועיקר היה פסול הגם שהוא חלק מהקיר. וא"כ פשוט שמסגרת מתכת הנומדת בפני עצמה וניכרת תהיה פסולה הגם שמחוברת בבנין.

⁶ אין זה שייך לטעם הר"ן גבי אבנים שאין דרך לסכך בהם. שלענין זה לא אוליין בתר צורת המעמיד אלא בתר החומר ממנו הוא עשוי. אשר מה"ט נקטו הפוסקים שמסגרת מתכת פסולה למעמיד גם כשהיא קבועה ומחוברת בבנין, דמי' הדרך לסכך במתכת. ומטעם זה פסלו איזוקן למעמיד אף שאין דרך לסכך בו, דמי' שייך לסכך בפלסטיק. ועל כן מצד סברא זו היה לנו לאסור במסמרים, שהרי הדרך לסכך בחומר ממנו הם עשויים. ומשורה כתבו סברא חדשה, שלא שייך הגזירה בדבר שאינו בולט וניכר, והגרי"מ נקט לשון שלא נראה שהוא חלק מהסכך. ועי' במועדים וזמנים שנקט טעם נוסף. [בהלכות חג בחג הקשה על שיטה זו מהמבואר בתרוה"ד דכלונסאות המחויברים בתידות ברזל חשיבי מעמיד דמעמיד, ומבואר להדיא דגם במסמרים שייך גזירת מעמיד. אולם עי' שיעור הגרי"מ רובין (שבת שובה תשע"ג) ובספר הסוכה (ח"ב מ"ז) שכתבו לדחות את הראיה בטוטרוד].

⁷ חוט שני (עמ' ריא), מנחת איש, שיעור הגרי"מ רובין הנ"ל. כמפורש במשני"ב (תרכ"ז י"ז), ודלא כמועדים וזמנים שנסתפק בזה. ובטעם ההיתר ביאור הנ"ל, דכל הגזירה שמה יבוא לסכך במעמיד. ואם יבוא לסכך בו הרי יהיה מונח לשם צל. דאל"כ לעולם יהיה אסור ליתן את הסכך על הדפנות, שהרי הדפנות לא התירו לשם צל.

כל זה לחובצא המטות שנדפסה בכמה ספרים. דפרגולה פסולה למעמיד כשאינה עשויה לצל. שהרי זהו נגד דברי המשני"ב המפורשים ב"י תרכ"ז סק"ז, וכל הפוסקים שם. ומה שציינו לספר הסוכה, יעוי' גם ובמילואים שם שהביא כי בדברי הפוסקים מפורש להיתר, אלא שהניח בצ"ע מכח דקדוק מהריטב"א שמשמע שפסול. ואין להכריע הלכה מכח קושיא מדקדוק לשון נגד דברי הפוסקים המפורשים. בפרט שיש ליישב את הקושיא (דשאני גדיש שהפסול והכשר נראים אותו דבר, ושייך טפי לטעות ולבוא לסכך בפסול, וק"ל).

ובשלמי תודה (סוכות כו סוף אות ג) כתב לדקדק מדברי החז"א, שגם שלא לשם צל חשיב מעמיד פסול, ממה שכתב דסכך המונח על מעמיד פסול נעשה 'דבר שאין מסככין בו והופך לפסול בעצמו, הגם שאין בו פסול עצמי. וא"כ היה כשאינו מונח לשם צל. אך יש לחלק, דהלא כל הגזירה שמה יבוא לסכך בו, וכשאינו לשם צל - אם יבוא לסכך בו יהיה לשם צל, והיה גבי תולמיה, שאם יבוא לסכך בו, הרי יעשה בו עשייה ויסקך בו, כך שבהנין כל פסול מצד דהשתא אינו מסכך בהם. משא"כ סכך המונח על מעמיד פסול, דפסולו גזירה שמה יבוא לסכך במעמיד, ולא משום דהשתא אינו מסכך בו, על כן שייך לדון סכך פסול מדבריהם, דהא פסולו אף שמיסכך בו, ועל כן שייך בו גזירת מעמיד.

⁸ נחלקו הפוסקים בנוגע לקומה גבוהה שיש בה רוחות עזות, אם נידונת לפי רוח מצויה שבגובה, או כרוח המצויה בקומת הנמוכות. ובפשוטו כתבו לדמות למבואר בגמ' (כג). דסוכה שבספינה אינה צריכה לעמוד ברוח מצויה דים, אלא ברוח מצויה דבישה. וה"ה כאן דסגי במה שעמדנו ברוח מצויה שבקומות הנמוכות (שלמי תודה (סוכות כו ד), ועוד).

אך בתשובות והנהגות (ח"ו קמ"ג ב) ובסוכה כהלכתה (הוספת לעמ' 32 בשם הגרי"מ) ושבת הקהתי (ח"א קצ"ד ד) נקטו לחלק, דשאני ים ויבשה שהם אינו מקום ישוב. משא"כ קומה גבוהה נידונת לפי רוחותיה. אולם בבית דוד (עמ' קצ"ה הע' 10) הוכיח שלא כדבריהם, ממה שהולכים בסוכה בראש העגלה כרוח שבקרקע. עוד כתב להוכיח, מדעת רוב הפוסקים דסוכה המוקפת קירות גבוהים הנוצרים את הרוח, ולולי הקירות הגבוהים לא היה עומד ברוח מצויה, פסולה (מ"ג' תר"ט טז, משני"ב שם מח, תוספת שבת שס"ד ד, וכף החיים ס"ק טו). ומבואר מה דלא אוליין בתר כל סוכה לגופה, אלא בתר רוח מצויה דכלל המקומות. וא"כ היה שבקומה גבוהה ניזיל בתר רוח המצויה למטה.